

Péter Imre

Egy élet a Sárrétért

— Szűcs Sándor emlékezete —

Fájdalmas gyással kísérték utolsó útjára 1982. augusztus 9-én délután a sárréti falvak képviselői és a helyiek százai Biharnagybajomban Szűcs Sándor néprajztudóst. Életének 79. évében távozott el közülünk és tért örök pihenőre a „Rét”-ben, rég elhalt szomszédjai, adatközlői, műveinek hősei: a daruszelídítő öreg Kóti, a pákászok, rétlakók, vízjárók, csikasszal viaskodó pásztorok, pandúrok úzte nádilakók, nagyerejű és élesesű sámánutódok közé. Itt hagyta a 230 éves, templomos korú Nemes-portát az öreg szilfaóriással, a nagy kerttel, a sok gondolatot, álmot hozó dolgozószobával, ahonnan több mint 66 évig kísérte figyelemmel a Sárrét múltját, a történelmet hordozó adatközlők szavai, és saját gyűjtőtűjait nyomán.

Élete egybeolvadt a tájjal, annak történelmével, az ősök sorsával. A sárréti ember, a sárréti múlt örökségét, a szülőföld hagyományainak őrzését már gyermekkorában magára vállalta. Tizenhárom éves lehetett, amikor kezébe került az Ethnográfia 1916. évi két füzeté. E néprajzi kiadványban a gyermek Szűcs Sándor izgalmas, elgondolkodtató olvasmányokat talált, melyből megsejtette a néprajz lényegét, feladatát. Visszaemlékezéseiben így idézi ezt: „Kis diák voltam még, amikor már tudatosan ápoltt ismeretséget kötöttem a Sárrét, a Nagykunság meg a Hajdúság, vagyis az előttünk élők nyelvén együtt nevezve: A Három Föld népével. Vénséges sárréti pákászok, öreg számadók a Hortobágy mellyéki karámoknál, határszülőtte nagyidejű kunsági tanyások még akkor hagyományuk örökébe fogadtak. S ez örökbefogadás, fajtám szeretete, életreszólóan elkötelezett, hogy e pusztló, idő árjától sodort örökség gondját hordozzam”.

Elkötelezettje is maradt egész életére. Pedig családjá más pályát szánt a tehetséges fiatalembernek. A család kívánalmi szerint felsőkereskedelmi iskolában tett érettségét, ezt követően azonban már saját ambíciói vezérelték. Beiratkozott a debreceni egyetem bölcsészkarára, ahol mint utolsó éves hallgató elnyeri az egyetem földrajzi intézetének pályadíját. Így lehetősége adódik évekig az intézetben dolgozni. Vezeti a hallgatók földrajzi gyakorlatait, módjában áll a tudományos munkába is bekapcsolódni. Egyre bővülő néprajzi adatgyűjteményének közléseire a Debreceni Szemle, a Földrajzi Közlemények és a Földgömb című folyóiratok adnak lehetőséget. Több vidéki lap rendszeres cikkirója, a népi életről szóló írásai sikert aratnak.

1934-ben lehetőséget kap tudományos fokozat megszerzésére. Doktori dissertációját Biharnagybajom határának régi vízrajza és a község kialakulása címmel meg is írja, de közben otthagyja a Milleker Rezső vezette intézetet. Szűcsnek éri az intézet lehetőségei, s fél attól, hogy a zárt intézeti élet visszaveti gyűjtőmunkáját. Tizenkét évig szabadpályán is marad, kutatómunkájának él. Eljut az ország több vidékére, kutató táborozásokon vesz részt, ismeretségeket, barátságokat köt a hazai néprajztudomány jeles személyiségeivel, így Györffy Istvánnal is. Nagy kedvvel publikál különböző lapokban, sokszáz kisebb-nagyobb újságcikk jelzi ezen évek termékenységét.

Első nagyobb összefoglaló jelentőségű munkája az 1938-ban megjelent *Bi-*

har vármegye monográfiája c. kötetben kap helyet *Néprajzi vonatkozások Bihar vármegyében* címmel. Önálló kötete, a ma már klasszikusnak számító a *Régi Sárrét világa* 1942-ben jelenik meg. Apró történetekké formált, irodalmi igény-nyel megírt, a népnyelv gazdagságát hordozó írások találhatóak ebben a kötetben, de a többi Szűcs Sándor kötetekben is: *Pusztai krónika* (1946), *Pusztai szabadok* (1957), *Szól a duda, verbuválnak* (1962), *Betyárok, pandúrok és egyéb régi hírességek* (1969), *Régi magyar vízivilág* (1977), *Tudományos disputa* (1980)

A harmincas években kialakult kapcsolata és barátsága a haladó népi írókkal, politikusokkal 1944 őszén, a Sárrét felszabadulását követően Szűcs Sándort közéleti pályára irányítja. Mint a kommunista párt tagja a biharnagybajomi Nemzeti Bizottság titkára majd elnöke lesz. A történelmi változások lelkes szervezővé formálják a csendességéről ismert néprajzost. Részt vállal a biharterdai Sárréti Népfőiskola megszervezésében és 1949-ig vezeti az országos hírnevet

kiharcoló szabadiskolát. (Szűcs Sándor életének e szakaszát, a Népfőiskola történetét évkönyvünk külön tanulmányban tárja olvasóink elé.)

1952. március 1-től a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatójaként új múzeumot teremt a második világháborúban tönkrement gyűjtemény helyén. 1963-ban nyugdíjba vonul — de nem nyugalomba. Igazi alkotószakasz következik életében. A bajomi öreg házban gyakran fogad vendégeket, és a kedves feleség, Nagy Erzsébet Berta szerető gondoskodásával sorozatban írja cikkeit, gyakran jár író-olvasó találkozóra. Pályázatokon vesz részt, s azok sikerei nyomán könyvek formálódnak. Többször felkeresi a rádió, de a televízió is. 1975-ben portréfilm is készült a Sárrét tudósáról.

Születésének 70. évfordulója a Sárrét és Biharnagybajom nagy ünnepe. Szülőfaluja néprajzi és helytörténeti antológiával köszönti, a Magyar Néprajzi Társaság a Györffy István emlékéremmel jutalmazza. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munka Érdemrend arany fokozatával ismeri el életművét. Köszöntésére pályatársak, barátok érkeznek az ország tájairól.

Alig három év múlva egy hirtelen jött őszi megfázás tüdőgyulladással párosul, és felesége nincs többé. Szűcs Sándor összetörten, mint a sebesülten vergődő madár egyedül marad a nagy házban. Nincs aki biztassa, bátorítsa. Hiába a helyi tanács gondoskodása, a rokonság segíteni akarása, a barátok biztatása: Szűcs Sándor alig vesz tollat a kezébe. 75. születésnapján még reménykedtünk a tanácsnál rendezett kis ünnepségen, hogy a köszöntésére érkezett jóbarátok: Balassa Iván, Molnár Balázs és sokan mások hatására hátha visszatér alkotókedve, s azt a sok megíratlant amit megírni ígért — megírja. De ez sajnos csak reményünk maradt. Csak a már korábban összeállított mesegyűjteményt juttatja el sógornőjével a Móra Kiadóhoz. Máshoz már nincs ereje. Kedvetlen, magányos, bajomi remeteként dacol sorsával, súlyosbodó betegségével. Hiába a kórházi, majd klinikai orvosok erőfeszítése.

Temetésén Balassa Iván, Dankó Imre, Kaposvári Gyula búcsúzott Szűcs Sándortól: attól az embertől, aki mindig másokért élte életét. Búcsúztak Tőle: de nem az elmúlás, a felejtés sejtésével, hanem a műveiben, munkásságában való továbbélése biztos tudatában. Sárréti akácból készített fejfáján csupán ennyi áll: Itt nyugszik Szűcs Sándor (1903. október 23.—1982. augusztus 2.) Béke poraira.

SZERKESZTŐI KÖZLEMÉNY

Mensáros László Kossuth-díjas színművész és *dr. Kilián István* irodalomtörténész kérésére az alábbiakat közöljük:

A Bihari Múzeum Évkönyve II. kötetében (Berettyóújfalu, 1980. 129—151. p.) megjelent egyik tanulmány (*Kilián István*: Mensáros Károly nagykereki gazdaságának inventáriuma 1837-ből) egy mondata félreértésre adhat okot. Mensáros Károlyról szólva, akinek eddigi adataink szerint csak leánygyermekei voltak, állítható, hogy a Nagykerekiben lakó ág kihalt. Ezen állítást az idézett genealógiai munkák, Fényes Elek 1851-ben megjelent Geographiai szótára, valamint a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban őrzött úgynevezett Osváth-hagyaték-nak a Mensáros-család történetére vonatkozó adatai is bizonyítják.

Mensáros Károly bátyjának, Mensáros Lászlónak azonban Ritter Jozefától hat gyermeke született, s ezek közül az egyik, Dániel továbbvitte a családot, s a jelenleg élő Mensárosoknak Mensáros László, illetőleg ennek a fia, Dániel az őse.

Budapest, 1982. január 18-án.

Mensáros László s. k.
Kossuth-díjas színművész

Dr. Kilián István
irodalomtörténész

Szedte és nyomta az Alföldi Nyomda
A nyomdai megrendelés törzsszáma: 6457.66-19-2
Készült Debrecenben, az 1983. évben

